

Sofija Sorić

Prilog poznavanju kuće Nassis u Zadru: podjela kuće iz 1488. godine

Sofija Sorić
Odjel za povijest umjetnosti
Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
HR - 23 000 Zadar

Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljen / Received: 12. 5. 2017.
Prihvaćen / Accepted: 21. 9. 2017.
UDK: 728(497.5 Zadar)"14":930.255

This paper focuses on the Nassis house in Zadar in relation to an archival document on the division of the house in 1488. The Nassis house belongs to the group of well-preserved patrician houses from the late 15th and early 16th centuries. A series of data gathered from the document confirm that the house was renovated shortly before the division, the most important intervention being the new monoforium in the front façade, work of Marko Andrijić. New discoveries about the house are largely related to the inner articulation of space and to its functional and property structures.

Keywords: Zadar, Nassis house, residential architecture, 15th century, archival records

Dokument o podjeli kuće Nassis iz 1488. godine svoj značaj nalazi u činjenici da je kuća na koju se odnosi sačuvana u tkivu grada, pa je moguće izvršiti usporedbu negdašnjeg i postojećeg stanja te obogatiti naše poznavanje stambene arhitekture toga doba. Arhivski se zapisi, kada je u pitanju stambena arhitektura, zaista samo iznimno mogu povezati sa sačuvanim spomenicima. Takav je slučaj i u drugim sredinama, čemu je s jedne strane razlog slaba očuvanost izvornog stanja kuće, brojne preinake svojstvene stambenoj arhitekturi, a s druge strane učestale promjene vlasništva koje otežavaju povezivanje materijalnih ostataka s podacima iz arhivske građe.

Spomenici povijesne stambene arhitekture često predstavljaju samo sačuvani kameni okvir negdašnjeg življenja u kući kojoj nedostaju prije svega predmeti svakodnevnice uporabe, namještaj i druge pokretne, a potom i sva drvena građa u rasponu od bitnih konstrukcijskih do dekorativnih elemenata. Upravo se ti segmenti stambene arhitekture mogu dijelom nazrijeti iščitavanjem arhivskih zapisa. Uz ugovore s majstorima o gradnji ili pregradnji kuća, koji su s povijesno-umjetničkog stajališta najzanimljiviji, po količini podataka slijede inventari, pa diobe nekretnina, a zatim kupoprodajni ugovori. Naime, kupoprodajni ugovori ograničeni su većinom na nekoli-

ko bitnih, ali šturih podataka kao što su položaj kuće u gradu, vrsta materijala od kojeg je građena, broj katova i nabrojanje najznačajnijih prostora u kući poput soba, dućana, kuhinje, dvorišta i slično.¹ Spisi vezani uz diobu kuća mnogo su detaljniji, i ovisno od slučaja do slučaja, opisuju gotovo cijelu strukturu građevine i funkcionalnu raspodjelu prostora pa su stoga dobar izvor za poznavanje izvornog stanja građevine.

Kuća Nassis pripada skupini malobrojnih spomenika stambene arhitekture Zadra koji su preživjeli nagli porast potrebe za stambenim prostorom u 19. stoljeću, kada je preinačena i nadograđena većina starijih građevina u povijesnoj jezgri, ali i ratna razaranja koja su takvu arhitekturu učinila nedostupnom. Značajno je pritom što je kuća Nassis jedan od rijetkih spomenika stambene arhitekture koji je istražen, obnovljen i prikladno prezentiran, a rezultati tog zahvata objavljeni su u radu Pavuše Vežića i Alenke Sabljak.²

U vrijeme romanike na tom se mjestu, uz ulicu nalazila jednodobna jednokatnica koja je u drugoj fazi dobila jedno okomito krilo na začelju i ogradni zid sa sjeveroistočne i sjeverozapadne strane te je na taj način stvoren prostor unutrašnjeg dvorišta. Pritom je negirana negdašnja javna komunikacija koja je prolazila uz sjeve-

rozapadni zid kuće. Romanička jednokatnica u narednoj je fazi povišena i produžena na sjeverozapad, pri čemu je natkriven prostor veže koji postaje glavni prilaz unutrašnjem dvorištu. Na pročelju kuće tada se nalazio portal po sredini prizemlja, a na katu tri velika prozora lučnog završetka. Uslijedila je velika obnova koju Sabljak i Vežić datiraju u kraj 15. i početak 16. stoljeća u mješovitim oblicima gotike i renesanse. Toj fazi pripadaju izgradnja drugog kata drugačije strukture zidanja s bogatim krovnim vijencem, zatim kamena plastika pročelja i nekih unutrašnjih komunikacija te uređenje dvorišta izgradnjom trijema i stubišta.³

Arhivski zapis o diobi kuće Nassis, sastavljen 1. rujna 1488. godine, pokazat će da je spomenuta obnova kuće tada većim dijelom bila završena.⁴ Naime, kuća koja se u dokumentu dijeli dvokatnica je s novim balkonom na prvom katu, a u dvorištu se nalazi kameno stubište i balatorij.

Braća Dominik, Šimun i Zoilo de Nassis dijele te godine među sobom dvije kuće: onu u kojoj žive i koja se u dokumentu naziva *domus magna*, te drugu koja se naziva *domus parva*. Velika se kuća nalazila u predjelu crkve Svetog Mihovila, a mala, kupljena od Frane de Bortolacija, u ulici svetog Dominika. Veliku kuću među sobom dijele braća Dominik i Šimun, a mala kuća pokraj crkve Svetog Dominika pripada u cijelosti trećem bratu, Zoilu. Dvojica braće koji ostaju u velikoj kući imaju jednaka prava na korištenje svih ulaza i izlaza te vode iz cisterne, dok kamene posude (*pile lapidee*) može koristiti i Zoilo. Kuća je podijeljena na *pars inferius* ili prvi kat (*solario*), koji je pripao Dominiku, te na *pars superius* odnosno drugi kat, koji je pripao Šimunu. U zadarskim arhivskim zapisima, kako je razvidno i iz ovog dokumenta, termin *solario* isključivo se odnosi na kat kuće odnosno pod, na način kako se isti termin koristi i u onodobnom graditeljstvu Venecije,⁵ a nema traga da se koristio za označavanje neke druge otvorene strukture na gornjim dijelovima građevine kao što je slučaj primjerice u dubrovačkim dokumentima.⁶ Nadalje, Šimun, koji je dobio drugi kat kuće, treba u sjeverozapadnom kutu dvorišta napraviti sebi stubište „u križ” (*incrozatam*) kojim će ići u svoj dio kuće.⁷ Njemu također pripada i ostava (*penu*) uz ulicu te skladište (*magazenum*) na jugoistočnoj strani dvorišta. Dominik, kojem je pripao prvi kat kuće, u prizemlju dobiva presvođeno skladište (*magazenus cum volto*) i ostavu, koji se nalaze pokraj kamenog stubišta u dvorištu, te još jednu ostavu koja se nalazi posred rečenog stubišta s jugoistočne strane. U prizemlju, na jugozapadnoj strani, nalazili su se zajednički zahodi (*destra comunia*)⁸ u kojima Šimun može dati ugraditi sebi umivaonik (*scafam*) radi čega će porušiti i adekvatno popraviti zid na koji ga bude smjestio. Nadalje, Dominiku kojem pripada prvi kat, pripada

1. Pročelje kuće Nassis (foto: S. Sorić)

Front façade of the Nassis house

i cijelo kameno stubište s balatorijem sve do posljednjeg kamenog stupa koji se nalazi posred sale, što se vjerojatno odnosi na posljednji stupić galerije prvoga kata. Uz to, dobiva mjesto gdje se nalazi cisterna, uz uvjet da ne prijeći bratu koristiti vodu iz nje. Dominiku pripada i prostorija koja se u dokumentu naziva *camera scura*, a koja je nasuprot rečenog kamenog stubišta sa sjeverozapadne strane. Termin *camera scura* ne nalazim u drugim zadarskim dokumentima. Pri podjeli kuće na Muranu u 14. stoljeću spominje se *albergo scuro* što autor definira kao sobu bez prozora,⁹ a dvije takve prostorije bez prirodnog osvjetljenja nalazile su se u Fondaco dei Turchi u Veneciji (jedna na mezaninu, a druga na prvom katu, smještene uz središnji prolaz palače).¹⁰ Spominje se također u inventarima renesansnih palača 16. stoljeća na području Parme i Piacenze gdje se nalazi u sklopu takozvanih „ženskih odaja”, pa se uz *anticamara*, *camerino*, *camara* spominje i *camara scura* koja u dva inventara sadrži veliki krevet, u jednom od njih i stolic te četiri klupe. Iz toga proizlazi da takva soba nije bila skladište niti je bila malih dimenzija, a autorica zaključuje da je u jednoj od tih palača *camara scura* služila kao prostor za druženje supružnika, zato što se nalazila između njihovih odaja.¹¹ Uz tu sobu, Dominik dobiva i zidni ormar (*salvaroba*) koji se nalazi iznad

svoda njegove ostave. Nadalje, može se po svojoj volji i o svom trošku proširiti. U tu svrhu može ugraditi dio podesta s tri grede i na njih postaviti daske široke dvije i po stope kako bi napravio sebi vrata. Dominiku također pripada velika kuhinja i soba koje koristi Zoilo. Šimun, osim drugog kata i prostora u prizemlju, dobiva i jugoistočni dio sale do novog balkona (*balconatam novam*). Ostatak sale, koji gleda na javnu ulicu, uključujući i cijeli spomenuti balkon, ostaje Dominiku.

Nadalje, sav drveni materijal koji se nalazi u kući i u njihovom dućanu upotrijebit će se za pregrađivanje salona i balatorija i to o zajedničkom trošku trojice braće. Ukoliko im ne bude dovoljno materijala, mogu kupiti još, a mogu pregradu načiniti i od opeke. Ako se ukaže potreba za popravljanjem krova i odvodnih kanala, to će biti zajednička briga braće koji ostaju u velikoj kući.

U dokumentu dalje slijedi uobičajeni pravni iskaz kojim u slučaju da jedan od braće želi kuću iznajmiti ili prodati, drugi brat ima pravo prvotokupa. Ako kuća dođe pod hipoteku, sudjelovat će i treći brat s trećinom vrijednosti male kuće koja mu pripada. Zajednički će biti i trošak parnice s obitelji Detriko ukoliko dođe do spora vezanog uz kuću u predjelu crkve Četrdesetorice mučenika u kojoj živi Petar Detriko te još nekih spornih po-

sjeda koje drži ta obitelj. Najam navedene male kuće za prošli osmi mjesec, u kojoj trenutno živi Jeronim Soppe, također je zajednički, iako je tu kuću dobio Zoilo.

Slijede još neki uvjeti vezani uz Dominika i Šimuna koji ostaju u velikoj kući. Ako jedan od njih bude želio napraviti zdenac za slanu vodu (*puteum salmastrum*) ili protok za kišnicu, neka to učini o zajedničkom trošku. Svaki od njih može, ako želi, zatvoriti svoje stubište u prizemlju. U svom dijelu kuće mogu graditi po volji, pod uvjetom da ne čine štetu jedan drugome, a krov *camere scure* ne smije se micati s mjesta na kojem se nalazi. Poslove koji su vezani uz branje i preradu grožđa i maslina mogu izvoditi u svojim ostavama i u zajedničkom dvorištu, isto vrijedi i za pranje robe. Nadalje, u vrijeme prodaje vina ne smiju jedan drugoga ometati, a onaj brat koji ima ostavu u sjeverozapadnom (*ponentali*) dijelu kuće, ne smije po običaju *gostione (taberne)* staviti natpis da prodaje vino osim na prozor s rešetkama koji se nalazi jugoistočno od velikih vrata kuće. Braća imaju rok od petnaest dana da se presele svaki u svoj dio kuće. Ugovor je napisan u njihovu dućanu u zapadnom kutu Narodnog trga, u predjelu samostana Svete Katarine, a sudac i djelitelj bio je Bartolomej Ugrinić, prior Svetog Martina u Varošu.

2. Unutrašnje dvorište kuće Nassis (foto: S. Sorić)
Inner courtyard of the Nassis house

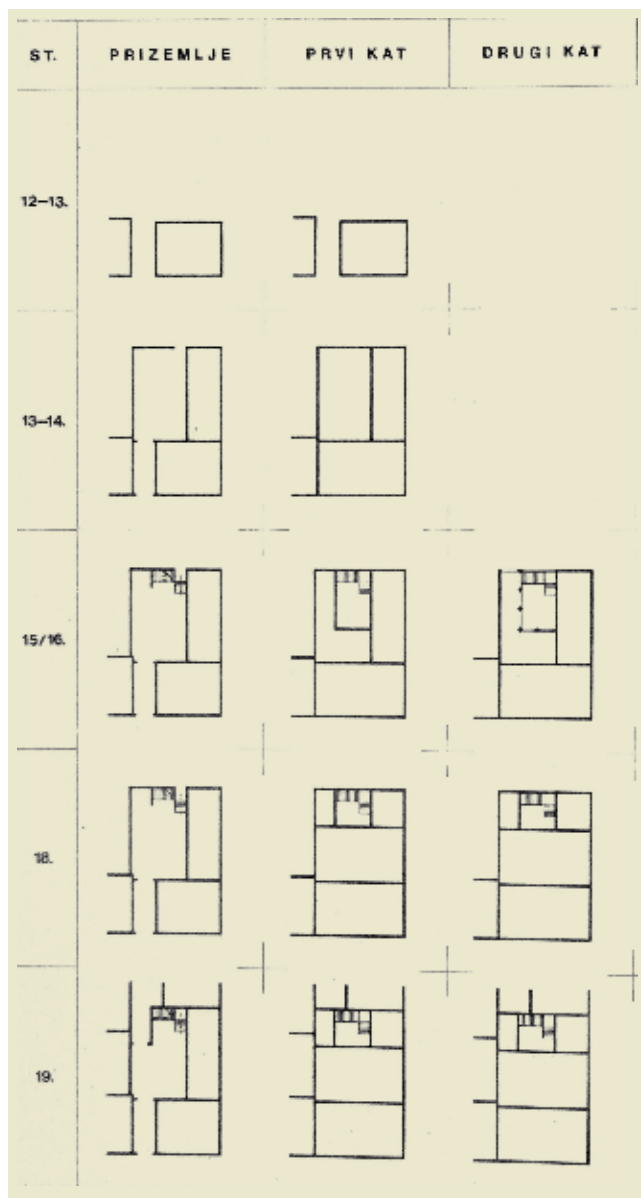
3. Položaj kuća Nassis na katastarskoj mapi iz 1927. godine; velika kuća pod brojem 618, a mala pod brojem 885. (Državni arhiv Zadar, HR-DAZD-382 Uprava za katastarsku izmjeru, Zadar-Poluotok, br. 577)

Situation of the Nassis house on a cadastre map from 1927: the larger house is indicated as 618 and the smaller one as 885

Iz dokumenta je razvidno da se *domus magna solite habitationis fratribus de Nassis* odnosi na kuću Nassis u Ulici Špire Brusine u Zadru. Naime, pri određivanju smještaja dviju kuća braće Nassis u dokumentu se razlikuju velika kuća koja se nalazi u predjelu (*confinio*) crkve Sv. Mihovila i mala koja se nalazi u ulici (*contrata*) sv. Dominika. Obje se u drugim dokumentima spominju smještene u ulici sv. Dominika, no pri potrebi da se istakne postojanje dviju kuća koje se nalaze gotovo jedna nasuprot druge u istoj ulici, poslužila je činjenica da se cijeli gradski blok na sjeveroistočnoj strani ulice naziva također po crkvi Sv. Mihovila kao *confinium sancti Michaelis*, pa se velika kuća, koja je u stvarnosti bliža crkvi Sv. Dominika od male kuće, smješta u predio crkve Sv. Mihovila. Mala kuća Nassis nalazi se sjeverozapadno od pročelja crkve Sv. Dominika, u njenom gradskom bloku i ulici pa se u dokumentu o diobi na nju referira kao na malu kuću *in contrata Sancti Dominici*, a kasnije *apud Sancti Dominici*. Naime, termini *confinium* i *contracta* koji se susreću u dokumentima 15. stoljeća često se miješaju i preuzimaju značenje jedan od drugoga. U uobičajenom se smislu *confinium* odnosi na predio grada koji se najčešće imenuje prema obližnjoj crkvi, samostanu, gradskim vratima i slično te obuhvaća šire i nejasnije definirano područje

od termina *contracta* koji se nešto češće rabi za ulicu. Treba napomenuti da je od velike pomoći pri ubiciranju pojedinih građevina u Zadru poznati Sabalichev vodič iz 1895. godine koji nabroja najpoznatije privatne kuće prije njihova rušenja u Drugom svjetskom ratu, te je prema njegovim podacima moguće otkloniti mnoge nedoumice koje izazivaju brojni, ponekad i oprečni, arhivski podaci. Tako on spominje obje kuće obitelji Nassis u *Calle San Domenico*, danas Ulici Špire Brusine, veliku pod brojem 618., a malu pod brojem 885.¹²

Velika je kuća u vrijeme pisanja dokumenta o diobi bila dvokatnica s unutarnjim dvorištem, cisternom, kamenim stubištem i balatorijem s kamenim stupovima na prvom katu. Na pročelju se nalazio glavni ulaz, *porta magna*, jugoistočno od njega prozor s rešetkama na ostavi, a na prvom katu pročelja nalazio se novi balkon. *Balconata noua* koja u dokumentu pripada sali na prvom katu kuće i gleda na javnu ulicu, položajem odgovara postojećoj velikoj monofori na kući Nassis koja je odavna dovedena u vezu s radionicom Marka Andrijića,¹³ a pripada takozvanom „zadarskom tipu prozora” koji je bio u uporabi od kraja šezdesetih ili ranih sedamdesetih godina 15. stoljeća.¹⁴ Prilog je raspravi o njenoj dataciji, čiji je nastanak do sada smještan u kraj osamdesetih ili početak devedesetih godina 15. stoljeća, ali i gornjoj granici širenja ovog tipa prozora u Zadru, podatak prema kojem je 1. rujna 1488. godine monofora bila nova, dakle nedavno postavljena. Stoga bi se „relativno dugo trajanje” zadarskog tipa prozora do početka devedesetih godina, zaključak donesen na temelju datacije monofore kuće Nassis kao posljednjeg primjera svoje vrste, ograničilo na osamdesete godine 15. stoljeća.¹⁵ Od ostale plastike pročelja spominje se samo veliki portal u prizemlju te manji prozor s rešetkama pokraj njega. Izgled tog malog prozora mogao bi se povezati s izvornim prozorom zakošenih doprozornika koji se nalazi u istoj prostoriji na jugoistočnom zidu. No, kako je, osim ulaznog portala, ostatak pročelja u prizemlju znatno narušen kasnijim preinakama,¹⁶ dobar primjer takvog položaja prozora neposredno uz glavni portal, sačuvan je na maloj kući Nassis. Pritom je najzanimljiviji podatak o tome da se na prozor okrenut ulici stavljala tkanina s natpisom kojim se oglašavala prodaja vina *iuxta morem tabernae*¹⁷ što dijelom pojašnjava funkciju te prostorije smještene neposredno uz ulicu. Ta se prostorija, koja je pripala Šimunu, spominje kao skladište uz ulicu. Na južnoj strani dvorišta nalazio se i Šimunov magazin koji se može identificirati kao prizemna prostorija jugoistočnog krila zgrade koja se vratima otvarala prema dvorištu. Međutim, smještaj Dominikova dva skladišta i jednog magazina unutar sačuvanog prostora kuće ponešto je nejasan. Naime, magazin sa svodom i spremište, koji su se prema dokumentu nalazili

4. Dio shematskog prikaza graditeljskog razvoja kuće Nassis (ALENKA SABLJAK - PAVUŠA VEŽIĆ /bilj. 2/, crtež B)

Segment of a schematic drawing showing the architectural evolution of the Nassis house

„pokraj kamenog stubišta”, moguće je smjestiti sa sjeverozapadne strane stubišta, u dnu trijema, gdje jedino postoji mogućnost za neku svođenu konstrukciju.¹⁸ Osim toga, potvrdu za takav smještaj spomenutih prostorija nalazimo i kasnije u dokumentu gdje se spominje Dominikov ormar na prvom katu, u sjeverozapadnom dijelu kuće, koji je smješten iznad svoda njegova spremišta. Treće skladište nalazilo se južno, „posred rečenog stubišta”. Ta bi se prostorija mogla nalaziti u jugoistočnom krilu kuće, neposredno kraj spomenuta Šimunova magazina, no lokaci-

ja koja više odgovara navedenom izrazu „posred stubišta”, jest ona s vratima na njihovom odmorištu. Ona se nalaze u ogradnom zidu dvorišta i, prema provedenim istraživanjima, vodila su u negdašnji vrt kuće. Iako je istraživanjem ustanovljeno da se u začelju kuće u 15. stoljeću nalazila neizgrađena površina vrta na kojoj je u 19. stoljeću podignuta prigradnja, nije moguće pouzdano ustanoviti da je tada pripadao obitelji Nassis. No, bez obzira na vlasništvo tog neizgrađenog zemljišta, vrata su mogla svejedno funkcionirati kao stražnji izlaz iz dvorišta ili kao komunikacija s nekom prigradenom prostorijom, pa tako i spomenutim skladištem. Naime, ukoliko postoji vrt u sklopu kuće, rijetko se propušta spomenuti u dokumentu o podjeli ili kupoprodaji same kuće jer je riječ o značajnom prostoru, kako u smislu oplemenjivanja patricijske kuće otvorenim prostorom i zelenilom, tako i o mogućoj građevinskoj parceli.¹⁹ U tom smislu možda je najzanimljiviji dokument o kući Begna u Zadru iz 1510. godine gdje se spominje vrt sa stablom jujube (žizule) i kamenim stubištem koje se iz vrta penje na balatorij, a vrt graniči ogradnim zidom s kruništem sa susjednim manjim vrtom. Vrtovi su najčešće bili u sklopu ogradnih zidova kuće, dok bi vrt izvan ogradnog zida vjerojatno označavao kasniju akviziciju tog prostora, što bi upravo mogao biti slučaj kod kuće Nassis.²⁰

Nadalje, u dokumentu se spominju nužnici na jugozapadnoj strani dvorišta, vjerojatno su se nalazili pokraj Šimunova magazina. Zanimljivo je da se nužnici navode u množini i kao zajednički prostori dvojici braće, te da Šimun može tamo sebi dati ugraditi zaseban umivaonik, što upućuje da je već postojao jedan takav. Nažalost, u kući nije na tom položaju, kao ni u drugim dijelovima kuće, pronađena oprema svojstvena nužnicima toga vremena, poput zidne niše sa sjedištem ili umivaonika.²¹ U prostoru dvorišta nalazila se cisterna čija se izvorna kruna nije sačuvala, a koja je predstavljala glavni izvor pitke vode u kući. Uz nju se spominje i mogućnost kopanja zasebnog zdenca bočate vode koji je mogao poslužiti drugim potrebama za vodom, kao što je primjerice pranje robe koje se spominje u dokumentu. Otvoreni je prostor dvorišta, jednako kao i prostorije prizemlja, imao gospodarsku namjenu jer se u dokumentu jasno navodi da se poslovi oko prerade maslina i grožđa, kao i pranje robe, osim u skladištima mogu obavljati i u dvorištu.²² No, u dokumentu se ne spominje mlin za masline, već samo poslovi vezani uz preradu maslina što upućuje na rasterećenje plemićke kuće od gospodarskih djelatnosti toga tipa, dok se zadržavaju funkcije skladištenja i prodaje. Čini se da su zadarski plemići posjedovali mlinove u zasebnim, manjim kućama, većinom na položaju Stomorice. Dvorište je zatim imalo i ulogu reprezentativnog predvorja kuće, prostora namijenjenog ugodnom borav-

5. Mala kuća Nassis (foto: S. Sorić)
The smaller Nassis house (photo: S. Sorić)

ku s kamenim stubištem koje je bilo dekorirano reljefnim školjkama na bočnim stranicama stuba pod kojim se vjerojatno već tada nalazila i kamena klupa koju spominje G. Sabalich.²³ Dvorište je s dvije strane bilo natkriveno trijemom, a u jednom kutu nalazili su se i zahodi.

Spomen balatorija upućuje na činjenicu da je ta konstrukcija već bila podignuta na taj način kako to pretpostavlja rekonstrukcija treće faze izgradnje kuće.²⁴ Balatorij (*balatorium*) u zadarskim spisima 15. stoljeća većinom označava dugu terasu u unutrašnjem dvorištu kuće, koja može i ne mora biti natkrivena, a prilazi joj se stubištem smještenim u unutarnjem dvorištu. Služi kao komunikacija među različitim prostorijama istog kata. Izvrstan primjer zadarskog balatorija predstavlja onaj na prvom katu palače Grisogono-Vovó u kojoj je danas smješten Konzervatorski odjel Zadar. Termin balatorij, međutim, u drugim sredinama može se odnositi i na drugačiju vrstu konstrukcije, poput dugih balkona na vanjskoj fasadi kuće ili pak rastvorenog završnog kata kao što je to slučaj u Dubrovniku.²⁵ Iako je istraživanjima dokumentirano postojanje zatvorenog trijema na prvom katu kuće Nassis, u dokumentu se spominje „posljednji stup koji se nalazi posred velike sale” što upućuje na postojanje otvorenog trijema odnosno galerije na prvom katu kuće. Taj nosač odgovarao bi posljednjem stupiću jugozapadnog dijela galerije koji se pružao uz salu, a trebalo bi pretpostaviti postojanje barem još tri nosača, jednog kutnog i dva u dužem sjeverozapadnom dijelu galerije. Manji kapitel i jedna baza stupa, koji su naknadno dospjeli u trijem prizemlja, mogli su pripadati galeriji.²⁶ Galerija na prvom katu ne dovodi u pitanje postojanje galerije na

drugom katu koja je ustanovljena prilikom istraživanja, ali postavlja pitanje funkcije ulaza na vrhu dvorišnog stubišta. Naime, taj je ulaz postavljen kao prilaz zatvorenom prostoru prvoga kata, a ne otvorenoj galeriji. Osim toga, specifično skraćivanje ornamentike na desnom dovratniku portala ukazuje da je namijenjen upravo za taj položaj.²⁷ Stoga nije najjasnija situacija koja se iščitava u dokumentu i ona ustanovljena istraživanjem. Moglo bi se pretpostaviti starije stanje kakvo je opisano u dokumentu, s trijemom u prizemlju koji je nosio galeriju prvoga kata, te naknadni zahvat kojim je prvi kat bio zatvoren, a koji je mogao uslijediti uskoro nakon podjele kuće. Naime, u dokumentu nalazimo dopuštenje da svaki od braće može po svojoj volji zatvoriti svoje stubište i graditi u svom dijelu kuće, a napose se spominje i malo proširenje ili podest (*podio*) koji je mogao napraviti Dominik, vlasnik prvoga kata. Na taj bi način Dominik uskoro zatvorio svoj trijem na prvom katu i pritom postavio spomenuta vrata na vrhu stubišta.

Uz balatorij, nasuprot kamenog stubišta nalazila se prostorija specifične namjene koja se u dokumentu naziva *camera scura*. Riječ je o prostoriji bez prozora koja je mogla služiti kao spavaća soba, a o kojoj je bilo riječi ranije u tekstu. Pokraj nje nalazio se zidni ormar koji je bio smješten iznad svoda Dominikove ostave. Navedene prostorije nalazile su se u sjeverozapadnom dijelu kuće koji je bio definiran visokim ogradnim zidom kao razdjelnicom sa susjednom kućom, nekada u vlasništvu obitelji Soppe (kasnije Borelli), pa bi smještaj tih prostorija probijao ogradni zid i ulazio u susjednu česticu. No, upravo na spomenutom položaju nasuprot stubišta pronađene su naznake dvaju zazidanih otvora od kojih je jedan veličinom odgovarao vratima, a drugi manji ormaru.²⁸ Potvrda je postojanju zasebne sobe, koja na toj strani kuće izlazi iz zatvorenog prostora dvorišta, i kasniji navod u dokumentu kojim se zabranjuje pomicanje krova *camere scure*, iz čega proizlazi da je imala zaseban krov, izvan gabarita stare kuće, pa bi moguće pregradnje utjecale na dobrosusjedske odnose. Naime, činjenica da nije imala prozora vezana je uz privatnopravne odnose, gdje se prozor nije mogao otvoriti prema susjednom dvorištu. Cijela sjeverozapadna strana kuće Nassis, koja graniči sa susjednom kućom i njenim dvorištem, bila je zatvorena, a jedini dopušteni otvor nalazio se u potkrovlju kao mali kvadratni prozorčić u zabatu.²⁹

Prostori kuhinje i sobe na prvom katu koji su pripali Dominiku, nalazili su se u jugoistočnom krilu kuće, soba neposredno pokraj sale, a kuhinja u dnu krila gdje se na vanjskom sjeveroistočnom zidu kuće nalazi dimnjak ognjišta oslonjen na jednostavne konzole. Sala na prvom katu, koja je predstavljala jedinstvenu prostoriju

duž cijelog jugozapadnog krila uz ulicu, bila je diobom podijeljena na veći sjeverozapadni dio s novim balkonom koji je pripao Dominiku, i manji jugoistočni dio do novog balkona koji je pripao Šimunu. Treba priznati da je takva podjela sale pomalo nelogična, jer je na taj način Šimun dobio zaista mali dio prostorije, bez prozora, a s kaminom, dok je Dominiku preostao veći dio, s više prozora, bez kamina i s jednim zidnim ormarom. No, možda bi trebalo korigirati naše poimanje standarda udobnosti u 15. stoljeću, kada je većina prostora imala višenamjenski karakter, bila malih dimenzija, a zahtjevi za privatnošću tek zaživjeli. Nadalje, za Šimuna koji je dobio cijeli drugi kat kuće (istih dimenzija kao i prvi) očito je bilo značajno imati udjela u najvažnijoj i najbolje opremljenoj prostoriji kuće.³⁰ Drugi je kat kuće u dokumentu nedefiniran, a može se samo pretpostaviti postojanje kuhinje u krajnjem dijelu jugoistočnog krila, točno iznad kuhinje na prvom katu, jer se tu nalazi drugi, kasniji dimnjak, te postojanje radne sobe u južnom dijelu jugozapadnog krila kuće, gdje je sačuvan mali *de studio* prozorčić.³¹ No, ostaje nejasno gdje se nalazilo i je li ikada u dvorištu podignuto zasebno stubište koje se spominje u dokumentu, jer prilikom istraživanja takva konstrukcija nije dokumentirana. Ustanovljena je samo blijeda kosina na unutarnjem jugozapadnom zidu kuće na prvom katu (s vanjske strane sale) koja ukazuje na postojanje nekog stubišta koje bi vodilo na drugi kat kuće,³² a nisu pronađene naznake postojanja stubišta u zapadnom kutu dvorišta gdje je, prema dokumentu, trebalo biti podignuto. Slična komunikacija, koja s balatorija prvog kata vodi na drugi kat kuće, poznata je iz primjera palače Grisogono-Vovó gdje postoji kameno stubište koje izlazi s kraja galerije prvoga kata i završava na malom podestu pred vratima drugog kata.³³

Mala kuća Nassis koju je dobio brat Zoilo u dokumentu se, nažalost, ne opisuje, već se samo navodi kao *domus parva* koja je tada bila u najmu.³⁴ Kuća je uvelike pregrađena u kasnijim vremenima te se ne može razaznati njena izvorna dispozicija prostora. Na izvornom mjestu je sačuvan samo ranije spomenuti prozorčić s rešetkama, a ranorenesansni portal s godinom 1486. ugrađen je naknadno, u blizini nekadašnjeg položaja.³⁵ Izrada portala vezuje se uz dokument datiran u godinu navedenu na portalu gdje se spominju korčulanski majstori u vezi isplate nekih kamenarskih radova koje su izveli za Šimuna Nassisa i braću, dakle one pripadnike obitelji koji se spominju i u diobi iz 1488. godine.³⁶ Istoj građevini vjerojatno su pripadali i dijelovi okvira vrata ukrašeni motivom svinuta užeta s unutarnje strane koji se nalaze na susjednom ulazu. Očito je da su dijelovi izvornog okvira vrata presloženi jer je lisni motiv koji inače ukrašava središnji dio nadvratnika završio na sadašnjem dovratniku.

U blizini je pronađena i kamena ploča s grbom obitelji Nassis koja se vjerojatno nalazila na pročelju.³⁷ Na prednjoj je strani u reljefu prikazan heraldički znak obitelji Nassis u gotičkom štitu, a ukrašen je listovima u donjim kutovima okvira ploče. Ovdje bi trebalo spomenuti i kameno pilo s reljefom putta i grbom obitelji Nassis koje se čuva u Narodnom muzeju, a koje je, prema inventarnoj knjizi, pronađeno u Ulici sv. Dominika te je vjerojatno pripadalo maloj ili velikoj kući Nassis.³⁸

Porodica Nassis pripada starom zadarskom plemstvu, a u anžuvinsko doba bila je jedna od najvećih u gradu. Njihov veliki zemljoposjed raštrkan po cijelom zadarskom distriktu formirao se tijekom 13. i 14. stoljeća. Osim toga posjedovali su brojne solane, trgovali žitom, stokom, solju i tekstilom. Nakon uspostave mletačke vlasti gospodarski slabi, a cijela je porodica bila osobito pogođena progonoštvima u Veneciju 1411. godine.³⁹ Porodica Nassis zadržava svoj veliki posjed i nakon teškog razdoblja prilagodbe mletačkoj vlasti te se u posljednjoj četvrtini stoljeća iznova može pratiti pojačana aktivnost u smislu ulaganja u zemljišni posjed.⁴⁰ Istovremeno raste i ugled porodice, a pojedini su članovi više puta izabirani za kneževe savjetnike i sudjeluju u radu Vijeća.⁴¹

Upravo zadnja desetljeća 15. stoljeća, kada se obitelj postupno stabilizira u gospodarskom smislu te zahvaljujući pojedinim istaknutim članovima stječe sve veći značaj u svom gradu, odgovaraju vremenu obnove njihove kuće. Povećana i proširena, s uređenim dvorištem i novom plastičkom dekoracijom bila je prikladan izraz njihova statusa kao uglednih i dobrostojećih zadarskih patricija. Skromne dimenzije i prostorna artikulacija kuće Nassis duguju svoj izgled još romaničkim građevinama, a funkcionalna raspodjela prostora tipična je za ranonovovjekovno življenje koje zahtijeva sve veću diferencijaciju prostora po namjeni, pa se i u kući Nassis bilježe zasebne prostorije poput *destra*, *studia* i *camere scure*. Nadalje, analizirana podjela kuće dobro ilustrira promjene svojstvene stambenoj arhitekturi pri čemu se vlasnički odnosi unutar pojedine obitelji evidentiraju i u strukturi građevine jer je različito korištenje pojedinih prostora kada je bila u pitanju samo jedna obitelj i jedno ognjište (otac Nassis i tri sina), u odnosu na dvije obitelji i dva ognjišta, što je iziskivalo i pojedine pregradnje i dupliciranje sadržaja u kući (dvije kuhinje, dvije sale, proširenje nužnika, dva stubišta i slično). Stoga, kako prilikom istraživanja stambene arhitekture i potrage za izvornim stanjem građevine nailazimo na konstantne mijene u namjeni i izgledu prostora, arhivski zapisi, poput ovog priloga, s jedne strane omogućuju detaljniji uvid u kronologiju gradnje, a s druge bilježe samo trenutak u dugom postojanju jednog povijesnog spomenika.

Prilog

Podjela kuće Nassis iz 1488. godine.

DAZd, Iohannes de Salodio, B III, Fasc. III/7, Fol. 29-31

M^oCCCC^oLXXXVIII^o Indictione VI^a, die lune primo mensis septembris, tempore illustrissimi principis domini nostri excellentissimi domini Augustini Barbadii, Dei gratia incliti ducis Venetarum et cetera, nec non regiminis viri magnifici, et clarissimi doctoris domini Ioanni Francisci Pasqualigo, Iadrensis dignissimi comitis. Ibi venerabilis et prudens vir dominus presbiter Bartholomeus Vgrinich prior Sancti Martini burgi Iadre tamquam, partitor diuisor et iudex de iure et de facto inter viros nobiles Iadrenses ser Dominicum, ser Simonem et ser Zoylum fratres de Nassis, electus et deputatus per eos vnanimiter et concorditer ad diuidendum prout sibi partitori et iudici videbitur atque placuerit domum magnam solite habitationis dictorum trium fratrum de Nassis, positam Iadre in confinio Sancti Michaelis. Item aliam eorum domum alias emptam a uiro nobile Iadrensis ser Francisco de Bortholatiis: positam Iadre in contrata Sancti Dominici vt dicte eius electionis patet publico documento: scripto et rogato die XXIII° mensis augusti nuper exacti, per me Ioannem Salodiensem notarium iuratum Jadre infrascriptum, ad quod habeat relatio / cum omnibus et singulis iuribus iurisdictionis et pertinentiis suis vniversis: ipsisque duabus domibus quouis modo spectantibus et pertinentibus tam de iure, quam de consuetudine infra suos veros confines: processit et deuenit primitis tamen bene et diligenter visis per eum et examinatis predictis duabus domibus omnibusque aliis bene visis, videndis et considerans confidenter super modum ad huiusmodi dictorum domorum diuisionem infrascriptam. Videlicet: quod pars inferius predicte domus magne sit et esse debeat antedicti ser Dominici: altera vero pars superius dicte domus magne sit et esse debeat suprascripti ser Simonis: alia vero domus parua tota posita ad Sanctum Dominicum sit et esse debeat dicti ser Zoyli: cum omnibus et singulis iuribus iurisdictionis et pertinentiis suis vniversis: ipsisque duabus domibus quoquo modo spectantibus et pertinentibus sit ut premititur: cum his omnibus pactis, modis et conditionibus infranotatis videlicet: primo: voluit prenotatus iudex et diuisor quod suprascripte domus magne introitus et exitus (sit et-prekriženo) nec non cisterna quantum ad vsum aque sint et esse debeant comunes dictis ser Dominico et ser Simoni fratribus de Nassis. Item: quod omnes pile lapidee que sunt in dicta

domo magna sint et esse debeant comunes omnibus dictis tribus fratris de Nassis. Item voluit quod dictus ser Simon qui habet partem superius dicte domus magne teneatur: facere omnibus eius expensis scalas in crozatam prout sibi placuerit in angulo curie dicte domus magne a parte boreali siue ponentali dicte curie per quas scalas / idem Ser Simon ire debeat superius in dictam eius partem ipsius domus magne et quod ipse habeat penu quod est iuxta stratam publicam et magazenum qui est a parte sirocali in dicta curia ipsius domus magne. Item voluit idem iudex et partitor quod magazenus cum volto et toto penu qui est in dicta curia iuxta scalas lapideas ipsius domus magne nec non penu quod est in dicta curia per medium dictarum scalarum lapidearum a parte sirocali sint et esse debeant superdicti ser Dominici, cuius est pars inferius dicte domus magne. Item quod destra que sunt in dicta curia a parte quirinali sint comunia eisdem ser Dominico et ser Simoni fratribus de Nassis, qui remanent in ipsa domo magna. Item voluit quod dominus ser Simon qui remanet superius in secundo solari dicte domus magne possit et valeat mittere eius scfam in supradicta destra comunia scarpando murum sed postea illum murum claudendo et aptando ut decet, omnibus eius sumptibus et expensis. Item voluit quod dictus ser Dominicus qui remanet inferius super primo solari dicte domus magne habeat suprascriptas scalas lapideas cum toto balatorio ad eius requisitionem usque columnam vltimam lapideam que est per medium sale dicte domus, et quod habeat dictus ser Dominicus illum locum vbi est cisterna ad eius requisitionem nec non derogando tamen per hec vsui aque suprascripti ser Simonis alterius fratris ut supra declaratum est. Item voluit quod dictus ser Dominicus qui inferius super primo solari remanet ut supra habeat cameram scuram qua est prope dictas scalas lapideas a parte boreali siue ponentali cum salvaroba que est supra voltum eius penu. Et quod si voluerit se albergare possit expendere ad eius beneplacitum suis tamen expensis, et si voluerit incidere vnam petiam podioli prout dilatando possit facere: eius tamen expensis causa possendi ponere trabes tres et quod possit ponere segaditias largas duorum peduum cum dimidio sub grondali causa faciendi vnam portam et quod habeat dictus ser Dominicus coquinam magnam et cameram vbi habitat dictus ser Zoylus. Item voluit quod dictus ser Simeon qui remanet superius ut supra habeat partem sirocalem vsque ad balconatam novam sale dicte domus magne. Que sala respicit super stratam publicam: quod iter vero

frater silicet dictus ser Dominicus qui remanet inferius super primo solari dicte domus magne habeat residuum dicte sale cum tota dicta balconata noua. Item voluit idem iudex et diuisor quod omnes tabuli et segaditie que sunt in dicta domo magna et apoteca dictorum trium fratrum sint et esse debeant pro tramezando dictam salam et suprascriptum balatorium et fieri debeant iste expensis comunibus expensis dictorum (frat-prekriženo) trium fratrum de Nassis; et si dicte tabule non sufficerent et supplerent, quod emanatur de aliis vsque ad supplementum dictarum tramezariarum comunibus expensis dictorum trium fratrum: verum si dicti ser Dominicus et ser Simon ut aliquis eorum duorum nollent seu nollet facere dictas tramezarias de his tabulis, quod possint illas tramezarias facere de lapidibus coctis pur dictis comunibus expensis ipsorum trium fratrum de Nassis. Item voluit idem diuisor et iudex quod si vnque aliquo tempore acciderit aptari facere tectum et canaliam dicte domus magne fiat semper huiusmodi: expensis comunibus expensis dictorum duorum fratrum qui in ipsa domo magna remanent. Item voluit dictus diuisor et iudex quod si vnquam vllo tempore aliquis dictorum ser Dominici et ser Simonis fratrum qui in ipsa domo remanent voluerit exire partem suam dicte domus magne, quod illam partem suam affictarunt concedere non possit alicui altrui aliquo modo quam illi qui in ipsa domo remanebit et quod ille talis frater solvere debeat alteri exercenti(?) dictam partem suam ipsius domus magne, ut premissum est pro ducatis septem auri in auro et non vltra. Similiterque si aliquis dictorum duorum fratrum voluerit vendere dictam eius partem ipsius domus non possit illam vendere, quam illi quo in ipsa domo remanebit illo pretio quod ab alijs ut ab alio habere poterit. Item prenominatus diuisor et iudex dixit, quod si dicta domus magna habeat aliquam conditionem sub fidei comisso aliquo modo se de hoc non impedit vllo modo tamen alius tertius frater ser Zoilus de Nassis cui retigit altera domus parua quam dicti fratres de Nassis emerunt a predicto ser Francisco de Bortholatiis habere debeat huiusmodi domum parvam liberam et francam, exceptis ducatis septuaginta quatuor auri pro tertia partis dicte domus parve: ad rationem libras 6 soldorum 4 paruorum: pro ducato, qui ducati septuaginta quatuor remaneant sub fidei comisso, si prenominata domus magna eset condicionata sub dicto fidei comisso ut premissa est. Item voluit quod si vnquam ullo tempore aliquis dictorum trium fratrum de Nassis voluerit litigare cum illis nobilibus Iadrensis de Cha Detrico: occasione vnus domus: posite Iadre in confinio Sanctorum Quadraginta: super strata magna: in qua ad

presens habitat nobilis ser Petrus Detrico, nec non certarum aliarum possessionum, quas dicti nobiles Detrico tenent / quod talis lis et expense fiat omnibus expensis dictorum trium fratrum de Nassis. Item voluit / quod affictus suprascripte domus parue in qua habitat impresentiarum ser Hieronimus de Soppe nobilis cuius Iadrensis: qui retigit eidem ser Zoylo de Nassis ut premittitur sit et esse debeat ipsorum trium fratrum de Nassis equali portione per totum mensis augusti prope exacti. Item voluit quod si vnquam vllo tempore aliquis dictorum duorum fratrum qui remanent in superdicta domo magna voluerit facere aliquem puteum salmastrum in ipsa domo fiat comunibus expensis: dictorum duorum fratrum / et /et/ si aliquis eorum voluerit dare anditum aque pluuialis discurentis in ipsam domum quod similiter fiat comunibus expensis dictorum duorum fratrum: Item voluit quod si aliquis dictorum duorum fratrum voluerit claudere eius scalas inferius sue partis sit et esse debeat in eius libertatis: tamen eius expensis propriis. Item voluit quod si aliquis dictorum duorum fratrum voluerit facere et fabricare in eius partis dicte domus pro eius maiori comoditatis aliquid, sit in eius libertate: eius tamen propriis expensis: sed fiat tamen sive preiudicio et damno alterius fratris. Hoc tamen declarato quod tectus camere scure non possit leuari, nisi quod maneat prout de presenti est. Item voluit quod si aliquis dictorum duorum fratrum tempore vendemiarum et olivarum non posset in eius penu laborare et aptare has res: his duabus rebus necessariis / possit hoc fieri facere: in curia comuni / et sic voluit esse in lavando drapos. Item voluit quod tempore venditionis vinorum non possit vnus eorum impedimentum alteri dare. Item voluit quod ille frater: horum duorum fratrum qui retigit penu quod est in curia a parte ponentali dicte domus magne non possit ponere eius vexillum iuxta morem taberne ad vendere eius vinum nisi per fenestram ferratam, que est a parte sirocali porte magne dicte domus. Et hanc esse voluit eius diuisionem inter predictos tres fratres de Nassis suprascriptorum eorum duarum domorum cum omnibus et singulis modis et conditionibus superius expressis, quam voluit per eos et quemlibet ipsorum observari et adimpleri semper et omni tempore / et in nullo contrafacere: dicere vel venire per se vel alium seu alios aliqua ratione vel causa de iure vel de facto, sub pena quarti plurius eius de quo contrafactum fuerit, et obligatione ac ipotheca omnium eorum bonorum presentium et futurorum, cum refectione omnium damnorum, interesse / et expensarum litis ac extra. Qua pena soluta vel non, tamen presens diuisio cum omnibus et singulis in ea contentis in suo robore et firmitate perduret semper et maneat. Declarando quod

quilibet dictorum trium fratrum habeat terminum XV dierum proxime eundi ad partem suam suprascriptarum domorum, presentibus ad hec omnia et singula suprascripta publicata et pronunciata modo ut premititur: suprascriptis tribus fratribus de Nassis et consentientibus(?). Actum Iadre in eorum apotheca super platea magna ad angulum borealem et quirinalem in confinio Sancte Catherine, coram viro nobile Iadrensis ser Hermolao de Zadulinis honorabile iudice examinatore,

presentibus nobile Iadertino ser Blasio de Soppe et discreto Hieronimo Roscouich ciuibus et habitatoribus Iadre testibus habitis vocatis ad hec specialiter et rogatis aliisque pluribus.

Ego presbiter Bartholomeus de Vgrinis prior sancti Martini iudex et diuisor ut supra mea manu propria me subscripsit et cetera

(autograf) Ego Hermolai de Cedolinis iudex examinatore rogatus me subscripsit.

Bilješke

- ¹ U radu I. Benyiovski Latin i S. Begonje sistematizirana je primjerice arhivska građa 13. stoljeća za nekoliko dalmatinskih gradova vezana uz srednjovjekovni urbanizam i nekretnine. IRENA BENYOVSKI LATIN – SANDRA BEGONJA, *Nekretnine u notarskim dokumentima 13. stoljeća: primjeri dalmatinskih gradova Zadra, Šibenika, Trogira, Splita i Dubrovnika, Povijesni prilozi*, 51 (2016.), 7-39, a u radu S. Home statistički su obrađeni arhivski podaci za Zadar. SANJA HOMA, *Kultura svakodnevice u srednjovjekovnom Zadru, Povijesni prilozi*, 27 (2004.), 7-34.
- ² ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ, *Obnova kuće Nassis u Zadru, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 4 (1978.) – 5 (1979.), 155-179. Ovom prigodom zahvaljujem Pavuši Vežiću na trajnoj inspiraciji stambenom arhitekturom te što je sa mnom podijelio svoje temeljito poznavanje velike i male kuće Nassis.
- ³ Detaljniji opis građevnih faza nalazi se u spomenutom radu P. Vežića. ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2).
- ⁴ Prijepis dokumenta, na kojem zahvaljujem Robertu Leljaku, donosim u prilogu.
- ⁵ JÜRGEN SCHULZ, *The New Palaces of Medieval Venice*, University Park, Pennsylvania, 2004., 6, bilj. 4.
- ⁶ NADA GRUJIĆ, *Kuća u gradu*, Dubrovnik, 2013., 162-164.
- ⁷ Izraz *in crozatom* u graditeljstvu Venecije označava drvenu potpurnu strukturu u obliku križa (odnosno ukršteno) za koju E. Concina navodi primjer vezan upravo za neko stubište. ENNIO CONCINA, *Pietre, parole, storia*, Venecija, 1988., 67.
- ⁸ Vrijednu studiju tog aspekta kasnosrednjovjekovnog i ranonovovjekovnog življenja na području Jadranske Hrvatske provela je I. Solis. INGE SOLIS, *Nužnici i kultura stanovanja Jadranske Hrvatske kroz kasni srednji vijek i renesansu*, Creski muzej pri pučkom otvorenom učilištu Mali Lošinj, 2012.
- ⁹ VITTORIO FROMENTIN, *Baruffe muranesi. Una fonte giudiziaria medievale tra letteratura e storia della lingua*, Rim, 2017., 129, 132.
- ¹⁰ JÜRGEN SCHULZ (bilj. 5), 159, 162.
- ¹¹ KATHERINE A. MCGIVER, *Women, Art and Architecture in Northern Italy, 1520-1580: Negotiating Power*, Routledge, Ashgate, 2006., 112, 115-116, 147, 220, 224.
- ¹² GIUSEPPE SABALICH, *Guida archeologica di Zara: con illustrazioni araldiche*, Venecija, 1897., 309-311, 316. O ekstenzivnosti termina *confinium* svjedoči podatak da su se neke kuće nalazile u predjelu *confinium Sancti Viti seu Sancti Michaelis* (Državni arhiv Zadar (dalje: DAZd), Zadarski bilježnici (dalje: ZB), Antonius de Zandonatis, BII, FII/b, 1532, 11. II.) što pobliže određuje pripadnost zaista velikog gradskog

- bloka dvjema crkvama. Jednako tako moglo bi se korigirati i naše poimanje dužine nekadašnje Ulice sv. Dominika, odnosno predjela oko te crkve, koja se nekom prigodom naziva *contracta Sancti Dominici seu Citadella* (DAZd, ZB, Antonius de Zandonatis, BI, FI/i, 1508, 1. IV.).
- ¹³ ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 166. EMIL HILJE, Djelatnost korčulanskih majstora u zadarskoj regiji, *Godišnjak grada Korčule*, 3 (1998.), 116-117.
- ¹⁴ LARIS BORIĆ, O pojavi ranorenesansnih dekorativnih motiva u zadarskoj gotičkoj stambenoj arhitekturi sedamdesetih godina 15. stoljeća, *Peristil*, 56 (2013.), 49-59, 52.
- ¹⁵ LARIS BORIĆ (bilj. 14), 55; LARIS BORIĆ, Bilješka za Marka Andrijića u Zadru, *Ars Adriatica*, 4 (2014.), 261-262; PAVUŠA VEŽIĆ, Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis u Zadru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 43 (2016.), 193-211, 208-209.
- ¹⁶ Kasnijim pregradnjama uništen je i manji portal koji se nalazio neposredno pokraj velikog, a sačuvan mu je samo donji dio lijevog dovratnika u obliku trokutaste konzolice. ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 160.
- ¹⁷ JOSIP KOLANOVIĆ – MATE KRIŽMAN, *Zadarski statut – sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenima do godine 1563.*, Zadar, 1997., 651.
- ¹⁸ Taj je prostor prilično pregrađen pa nije moguće razaznati njegovo izvorno stanje. U prilog takvom smještaju navedenih prostorija ide i činjenica da u prizemlju drugih dijelova kuće nisu pronađene svodne konstrukcije. Izraz *cum volto* koji nalazimo u dokumentu, osim toga može se odnositi i na luk, pri čemu bi opet odgovarao spomenuti položaj u dnu sjeverozapadnog trijema.
- ¹⁹ Više o zadarskim vrtovima vidi u: MIRNA PETRICIOLI, Perivoji Kneževe palače u Zadru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 36/1 (1998.), 397-407.
- ²⁰ DAZd, ZB, Iohannes Philippus Raymundus, B un, FI/2c, fol. 23, 1510, 8. XII.
- ²¹ Različiti oblici opreme nužnika, kao i njihovih instalacija, mogu se konzultirati u: INGE SOLIS (bilj. 8), passim.
- ²² Upravo takav primjer nalazimo u Dominikovoj oporuci iz 1497. godine gdje svojoj ženi ostavlja kućicu s mlinom u konfinu Svete Ursule odnosno Stomorice (DAZd, ZB, Hieronimus Vidulich, B un, F V/81, 1497, 1. XII.). Zahvaljujem Emilu Hilji što mi je ukazao na ovaj, kao i na brojne druge arhivske podatke vezane uz stambenu arhitekturu Zadra.
- ²³ GIUSEPPE SABALICH (bilj. 12), 310; ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 160.
- ²⁴ ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 159-160., crtež B.
- ²⁵ Usporedi NADA GRUJIĆ (bilj. 6), 159-175.
- ²⁶ ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 166. Autor pretpostavlja da su dospjeli u prizemni trijem s otvorene galerije, no one s drugog, a ne prvog kata.
- ²⁷ Riječ je o vratima koja gotovo u potpunosti ponavljaju ornamentiku glavnog portala, osim što im nedostaje zona kapitela. ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 161.
- ²⁸ Otvori su nedefiniranih stilskih karakteristika, pa su prilikom istraživanja samo dokumentirani na svom položaju. ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), crtež 4.
- ²⁹ Takav prozorčić za provjetranje nalazio se u zabatu i u ranijoj fazi izgradnje. ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 161, crtež 4.
- ³⁰ U toj prostoriji pronađeni su dijelovi ukrašenog drvenog stropa. ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 166, 175-176.
- ³¹ ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), crtež 7.
- ³² ALENKA SABLJAK – PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 2), 160.
- ³³ PAVUŠA VEŽIĆ, Obnova palače Grisogono u Zadru, *Godišnjak zaštite spomenika kulture u Zadru*, 6-7 (1980. – 1981.), 47-55.
- ³⁴ Spominje ju G. Sabalich koji navodi da ima portal s uklesanom godinom 1486. te da se na pročelju nalaze dvije konzole s vučjim lubanjama. Autor je vjerojatno mislio na dvije konzole koje se i danas nalaze na susjednoj kući, u visini prvog kata, ali imaju oblik lavljih glava izgleda tipična za nosače donje klupčice prozora. GIUSEPPE SABALICH (bilj. 12), 316.
- ³⁵ Portal se nekada nalazio u nekadašnjem Arheološkom muzeju u crkvi Sv. Donata kako dokumentira C. Cecchelli, a kasnije je vraćen na izvorno mjesto u Ulici Špire Brusine (nekada Sv. Dominika). CARLO CECHELLI, *Catalogo delle cose d'arte di antichità d'Italia*, Zadar – Rim, 1932., 200.
- ³⁶ LARIS BORIĆ (bilj. 15.), 262.
- ³⁷ Danas trgovina *Harry trade*. Grb se nalazio ispod zemlje (dimenzija 39 x 48 x 11 cm), čuva se u Konzervatorskom odjelu Zadar.
- ³⁸ LARIS BORIĆ, *Renesansna skulptura i arhitektonska plastika u Zadru*, disertacija, Zadar, 2010., 126.
- ³⁹ Čak pet članova porodice spominje se ondje zatočeno u dokumentu iz 1412. godine, a većina ih je oslobođena tridesetih godina 15. stoljeća. TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ, *Prošlost Zadra III – Zadar pod mletačkom upravom*, Zadar, 1987., 39.
- ⁴⁰ TOMISLAV RAUKAR, *Zadar u XV stoljeću – ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb, 1997., 127.
- ⁴¹ Prema popisu iz 1527. godine obitelj Nassis spada u biološki jače obitelji prema broju članova, tada je imala ukupno sedam obitelji s pedeset i četiri člana. Porodica izumire u 19. stoljeću. TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ (bilj. 39), 107-108, 269-270.

Summary

A Research Contribution on the Nassis House in Zadar: Division of the House in 1488

The document on the division of the Nassis house in 1488 is important for the fact that the house it refers to has remained preserved in the city's texture. Thus, it is possible to compare the former situation to the present one and enrich our knowledge of Zadar's residential architecture in the past. The Nassis house is a typical small patrician palace that changed its appearance in the last quarter of the 15th and the early 16th century by combining elements of an older Romanesque building with new sculptural decoration on the façade and a renovated courtyard. By analysing an archival document on the division of the house, written on September 1, 1488, it has been established that the said renovation had largely been completed by the time of its compilation. The most important intervention was a large monoforium in the front façade, probably work of Marko Andrijić, which the document lists as new, recently installed, thus contributing to the accuracy of its dating. According to the archival records, the Nassis brothers – Dominik, Šimun, and Zoilo – divided two houses in Zadar among themselves: a large and a small one, both located in the same street, which refers to two still extant buildings in Špire Brusine Street. The larger house was divided into two

parts: the first and the second floor as separate apartments and the ground floor as a common area. The document offers a valuable insight into the functional and property arrangements: it mentions storage rooms and magazines for the processing of grapes and olives, as well as laundry rooms on the ground level, with a room next to the street serving as a wine shop. There were lavatories in one of the courtyard corners. On the first floor, the document mentions a large hall, a room, and a kitchen, which corresponds to the spatial arrangement of the preserved building. New information refers to the storage rooms on the ground level and a dark room on the first floor in the north-western part of the house, which have not been confirmed during the research. The document also mentions an open porch on the first floor, which differs from the present situation, as well as the possibility of building a second staircase in order to access the second floor. This valuable archival record documents some parts of the building that no longer exist and reveals the original function of others. It also speaks of the modification of the palace area that we are used to see as a single unit, a result of its division among several heirs.